

تحلیل تعارض اشتغال و نقش مادری در خانواده

بشری زنبوری^۱

چکیده

موضوع تحلیل تعارض اشتغال و نقش مادری در خانواده از جمله موضوعات مهم و مورد بحث در حوزه های مختلف دینی و اجتماعی می باشد. اشتغال زنان می تواند برای آنها پیامدهای مثبت و منفی زیادی داشته باشد ولی با توجه به اهمیت جایگاه و نقش بی بدیل خانواده اشتغال زنان باید به گونه ای باشد که به کانون گرم خانواده و از جمله فرزندان لطمه وارد نکند. از آنجا که اشتغال زنان ممکن است آسایش و آرامش را از خانواده جدا سازد و حتی باعث انحراف فرزندان شود لذا ضروری بوده به تحقیق حاضر پرداخته شود و بر این اساس هدف در این مقاله تحلیل تعارض اشتغال و نقش مادری در خانواده بوده است. یافته های تحقیق بیانگر آن است که اسلام با اشتغال زنان در خارج از منزل مخالفتی نداشته لیکن حضور زن در خارج از منزل برای اشتغال باید طبق ضوابط مقرر شده باشد و به خانواده و فرزندان آسیبی نرساند. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای می باشد.

کلید واژه: اشتغال، فرزند، مادر

^۱ سطح دو، حوزه علمیه ریحانه النبی، www.bohsra.Zanbori@gmail.com

مقدمه

امروزه مادری با مادری در زمان گذشته فرق کرده است زنان در زمان گذشته بعد از مادر شدن به طور کامل نقش مادری را داشته‌اند. آنان به دلیل مسئولیت اجتماعی و شغلی کمتر مشغله و دغدغه ذهنی کمتر و زمان بیشتر برای نگهداری و رسیدگی به فرزندان داشتند بنابراین ویژگی‌های خاصی نظیر داشتن فرزندان بیشتر تساهل بیشتر در تربیت فرزندان محبت دلسوزی و توجه بیشتر به فرزندان صبر و تحمل بیشتر در تربیت فرزندان را دارا بودند ولی امروز به دلیل مشغله کاری و ذهنی توجه آنها به فرزندان کمتر شده و حتی تمایل به فرزندآوری در آنها کمتر شده و این امر هم برای جامعه و هم خانواده آسیب‌هایی را به دنبال دارد لذا ضروری بوده که به چنین بحثی پرداخته شود با توجه به اینکه اشتغال زنان سبب شده است که زنان با مسئله و چالش‌های متعددی در زندگی خانوادگی خود روبه‌رو شوند لذا هدف در این مقاله تحلیل تعارض اشتغال و نقش مادری در خانواده می‌باشد. پدیده اشتغال از ابتدای زندگی اجتماعی بشر مورد توجه بوده است و فعالیت‌های اقتصادی زنان همراه مردان قدمتی به اندازه عمر بشر دارد لذا می‌توان گفت که از زمان ظهور اسلام این پدیده موجود بوده و از جمله زنانی که می‌توان در این زمینه از او نام برد حضرت خدیجه (سلام الله علیها) همسر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌باشد که به کار تجارت مشغول بود.

در این تحقیق از جمله کتبی که در ارتباط این موضوع نگاشته شده و از آن در این مقاله استفاده شده عبارتند از: کتاب در اشتغال زنان پیامدها و راهکارها نوشته اندیشکده برهان که به بررسی جنبه‌های مذهبی و اسلامی اشتغال زنان و پیامدهای آن می‌پردازد و راهکارهایی برای مدیریت و کنترل آسیب‌ها و معضلات آن ارائه می‌دهد و کتاب «اشتغال زنان» تالیف لیلا سادات زعفرانچی که نویسنده در آن آسیب‌های اشتغال زنان را تبیین نموده که از جمله آن‌ها تعارض یا نقش مادری و همسری می‌باشد در این تحقیق بنا است که به سوالات زیر پاسخ داده شود چه تعارض بین اشتغال و نقش مادری در خانواده وجود دارد؟ نظر اسلام را درباره اشتغال زنان چیست؟ ادله عدم مشروعیت اشتغال زنان کدام است؟

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- اشتغال

اشتغال در لغت به معنای به کاری پرداختن مشغول شدن به کاری در شدن و به کاری سرگرم بودن است^۱ و در اصطلاح به معنی مجموعه مشاغل موجود جامعه که به طور مستقیم و غیر مستقیم در افزایش تولیدات ملی موثر باشد^۲.

۱-۲- فرزند

فرزند در لغت به معنای ولد نسل پسر و دختر هر دو را گویند^۳ و در اصطلاح به معنای بچه و آنکه از دیگری زاده شده است یعنی عبارتی است برای منسوب نمودن بچه به پدر و مادر^۴.

۱-۳- مادر

مادر واژه فارسی است و در عربی به معنای ام می باشد ام در عربی به اصل وجود چیزی می گویند که یا او را تربیت نمود و یا اصطلاح نمود یا او را به وجود آورده است^۵ در اصطلاح کسی است که پرورش فرزندان را در دوران بارداری و پس از آن را به عهده دارد و در انجام این وظیفه بدون هیچ چشم داشت مادی یا معنوی کوشاست^۶.

۲- اشتغال زنان از منظر اسلام

از نگاه اسلام زنان در تامین اقتصاد خانواده مسئولیتی ندارند و تامین نیازهای مادی و اقتصادی آنان از وظایف همسر به شمار می رود، نفقه زن در ازدواج دائم بر عهده مرد است نفقه شامل محل سکونت خوراک و پوشاک و سایر امور وابسته به آنهاست که باید با توجه به زندگی زن و فرزندان و شرایط زمانی

^۱ - دهخدا، لغت نامه، ج ۷، صص ۲۶ و ۲۲.

^۲ - مدرسی، فرهنگ توصیفی واژگان برنامه ریزی و توسعه، ص ۳۳.

^۳ - دهخدا، لغت نامه، ج ۱۲، ص ۱۱۵۳.

^۴ - فرخزاد، تربیت فرزند، ص ۵۴.

^۵ - اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۸۵.

^۶ - kowsarblog.ir ۱۳۹۸/۶/۸.

و اجتماعی باشد صدق یا مهریه نیز بر عهده مرد است و زن بر اثر ازدواج مالک آن می‌شود و می‌تواند آن را از همسر خود مطالبه کرد.^۱

زن در امور اقتصادی خانواده هیچ مسئولیتی ندارد هرچند درآمد زیادی داشته باشد مسئولیت اساسی او همراهی در روابط مناسب در زندگی خانوادگی است. در همین راستا نیز تاکید زیادی به نقش مادری و همسری زنان صورت گرفته است. روایات زیادی نیز از معصومین (علیهم السلام) وارد شده است و مردان را به تأمین معاش خانواده تشویق می‌کند و اجر و پاداش فراوانی برای آنها قرار می‌دهد به عنوان نمونه پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) تلاش مردان برای کسب روزی حلال خانواده را معادل جهاد در راه خدا قرار می‌دهد و می‌فرماید: «الکاد لعیال کالمجاهد فی سبیل الله» «کسی که برای کسب روزی خانواده‌اش زحمت بکشد مانند مجاهد در راه خداست»^۲ در حالی که چنین تعبیری در مورد زنان دیده نمی‌شود.

به مردان نیز همواره توصیه شده تا در پرداخت نفقه و تأمین مخارج زنان گشاده دست باشند همچنین در مناسبت‌های ویژه چون اعیاد و یا هنگام بازگشت از سفر توصیه ویژه برای نفقه آنها قائل شود.^۳

در نظام حیات اسلامی بار تأمین معاش و زندگی بر دوش مردان است و زنان در این زمینه مسئولیتی ندارند این به خاطر رأفت اسلامی است که زن به تناسب جنبه‌های روانی و عاطفی در کاری انجام وظیفه کند که امکان آن برایش موجود باشد. اسلام در رعایت حال زنان حتی فرمود که پدر می‌تواند پسر خود را امر به کاری درآمدزا مشغول نماید تا او تهیه معیشت کند ولی چنین چیزی درباره دختران روا نیست او دارای طبعی ظریف و روحی حساس است و عادلانه نیست کارهای مردانه

که مشقت و سخت و خشن اند به آن‌ها بار شود.^۴

زن نه در خانه پدر و نه در خانه شوهر ناگزیر به کار و تلاش برای تأمین معیشت نیست اجباری ندارد که در محیط خشن و توأم با سر و صدای کارخانه‌ها و یا در عمق معادن و زیرزمین‌ها به تحمل صدمات

^۱- کاکویی دینک، اشتغال زنان، ص ۹.

^۲- مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۲، ص ۱۰۳.

^۳- العبدلخانی، فرصت‌ها و چالش‌های زنان در سبک زندگی اسلامی.

^۴- شغل بانوان wikifean.ir

و مشقات بپردازد و نان برای اعضاء خانه فراهم کند این امر به ویژه در ایام عادت ماهانه و در دوران حمل و شیردهی سیستم عظیمی برای زنان به حساب می‌آید پس چه بهتر که او به کار لطیف و ظریف خود بپردازد و شوهر او به تأمین معیشت و تحمل بار نفقه‌اش اقدام کند.^۱

رسول خدا(صلی الله علیه و آله و سلم) کارهای خارج خانه را بر عهده حضرت علی(علیه السلام) و امور داخل منزل را بر عهده حضرت زهرا(سلام الله علیها) قرار داد هرچند این نکته الزامی نیست ولی با توجه به اسوه بودن او اولیای دین الگوی مهمی در اشتغال مطلوب زنان است شأن از روحیه لطیف زنان و لزوم حفظ آن دارد.^۲

اشتغال در اسلام جزئی از نظام کلی اجتماعی است که در آن باید اهداف معنوی اخلاقی و دینی فرد و جامعه در جهت تعالی و کمال تأمین گردد. از این رو ضوابط و معیارهای کلی اشتغال و ضوابط ویژه اشتغال زنان بیان شده است تا به بنیان خانواده آسیبی نرسد ضوابطی مانند حفظ کرامت زن و احترام به عفت و پوشش و نداشتن اختلاط با نامحرمان تناسب شغل با ویژگی‌های زنانه و هماهنگی شغل با وظیفه مادری می‌باشند به وجود آمدن تغییرات گسترده و بنیادین در جوامع سبب شده زنان برای کسب درآمد به هر شغلی تن دهند که آسیب‌های بسیاری از نظر فردی و خانوادگی برای آنان به دنبال دارد. نه تنها شغل‌های نامناسب با ویژگی‌های زنانه بلکه هر شغلی که با رسالت اصلی زن در تعارض باشد آسیب‌های جدی در حوزه فردی و خانوادگی برای زنان به بار می‌آورد.^۳

در نگاهی کلی اسلام با کار زنان با شرایطی که برای آن مقرر شده مخالف نیست اما در تعارض میان کار زنان و ارزش‌های مهم و بنیادین که نگاه اسلام به کار زنان متفاوت خواهد بود پس بر آن است که در کنار کار زنان ارزش‌های بنیادین و اساسی صیانت و حمایت شود در اسلام قاعده تراحم و اهم و مهم وجود دارد که اگر میان اهم و مهم تراحم پیدا شود از نظر شرعی عقلی اهم مقدم بر مهم است با همین

^۱- همان.

^۲- مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۲۲۸.

^۳- موسوی، آسیب شناسی اشتغال زنان ۱۳۹۹/۴/۱۷.

نتیجه

موضوع تحلیل تعارض اشتغال و نقش مادری در خانواده از موضوعات مهم در حوزه های دینی و اجتماعی می باشد. اشتغال بانوان بایدها و نبایدهایی دارد. آسیب نرسیدن به نقش های اصیل زن، یعنی مادری و همسری و بحث رعایت حریم محرم و نامحرم و پرهیز از اختلاط شروط اساسی آن می باشد. امروزه زنان به علل گوناگونی به کار روی می آورند و حتی مجبور گشته اند علاوه بر مسئولیت های خود در خانه و

تربیت فرزندان، مسئولیت های اجتماعی را نیز پذیرا گردند و این امر باعث آسیب رساندن به فرزندان شده است، لذا ضروری بوده که به این بحث پرداخته شود.

با توجه به اینکه اشتغال زنان مانند هر پدیده دیگری دارای وجوه منفی می باشد، که از جمله آن رها کردن فرزندان و عدم تربیت صحیح آن ها می باشد، لذا هدف در این پژوهش تحلیل تعارض اشتغال و نقش مادری بوده است.

حاصل آنکه نقش مادری از جمله نقش های مهم و بی بدیل می باشد که فقط زن می تواند از پس آن برآید، فرزندآوری و تربیت فرزند و باز کردن گره از تارهای فوق العاده ظریف عواطف کودک، تنها با سرانگشتان مادر امکان پذیر است تا کودک دچار عقده ی عاطفی نشود. براین اساس در مقاله حاضر ابتدا نظر اسلام درباره اشتغال زنان و سپس ادله جواز و عدم مشروعیت اشتغال بانوان بررسی شده و در نهایت به تحلیل تعارض کار و مادری پرداخته شد.

به نظر می رسد که اشتغال زنان از جمله مهمترین عوامل آسیب زا بر فرزندان باشد.

فهرست منابع و مآخذ

✽قرآن

الف) کتب فارسی

۱- برهان، اندیشکده، اشتغال زنان پیامدهای پیامد و راهکارها، تهران: دیدمان، چاپ اول، ۱۳۹۸.

۲- بنگستون ورنل، دایره المعارف خانواده، ترجمه:عالیه شکرپیگی، تهران: جامعه شناسان، بی چا، ۱۳۹۳.

۳- پناهی، علی احمد، اشتغال زنان با تاکید بر آسیب ها و اولویت ها، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه، چاپ اول، ۱۳۹۷.

۴- آبشاردهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷.

۵- سادات زعفرانچی، لیلا، اشتغال زنان، قم: دفتر مطالعات زنان، چاپ اول، ۱۳۸۸.

۶- طباطبایی، محمد حسین، المیزان، ترجمه:محمدباقر موسوی همدانی، قم: انتشارات اسلامی، ۱۴۲۳ق.

۷- فرحزاد، حبیب الله، تربیت فرزند، قم: نشر عطش، چاپ اول، ۱۳۹۵.

۸- کاکائویی دینکی، عیسی، اشتغال زنان، تهران: به اندیش، چاپ اول، ۱۳۸۴.

۹- مدرسه منصور فرهنگ توصیفی واژگان برنامه ریزی و توسعه، تهران: سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، چاپ دوم، ۱۳۸۵.

۱۰- مصباح، محمدتقی، حقوق و سیاست، قم: موسسه آموزش و پرورش امام خمینی، چاپ دوم، ۱۳۷۷.

۱۱- مظاهری، حسین، خانواده در اسلام، قم: شفق، چاپ نوزدهم، ۱۳۶۴.

۱۲- موسوی خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، نجف آباد، چاپ دوم، ۱۳۷۵.

ب) کتب عربی

۱۳- انصاری شیرازی، قدرت الله، موسوعه الحکام الاطفال و ادلت ها، قم: مرکز فقه الائمه اطهار، چاپ دوم، ۱۴۲۸ق.

۱۴- جصاص، احمد بن علی، الاحکام قرآن، بیروت: دار احیا التراث العربی، چاپ ششم، ۱۴۰۵ق.

- ۱۵- حرعاملی، محمدبن حسن، **وسایل الشیعه**، قم: آل البيت، چاپ چهارم، ۱۴۱۲ق.
- ۱۶- حسینی تهرانی، محمدحسین، **رساله ودیعه**، تهران: صدرا، چاپ سوم، ۱۳۶۶.
- ۱۷- خویی، ابوالقاسم، **موسوعه الامام الخویی**، قم: موسسه یحیی آثارالامام الخویی، چاپ دوم، ۱۴۱۴ق.
- ۱۸- دشتی، محمد، **نهج ال حیا**، تهران: بنیاد نهج البلاغه، چاپ دوم، ۱۳۷۲.
- ۱۹- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **مفردات الفاظ قرآن**، بیروت: دارالقلم، چاپ چهارم، ۱۴۱۶ق.
- ۲۰- قرطبی، محمدبن احمد، **تفسیر قرطبی**، بیروت: داراحیاء التراث العربی، چاپ نهم، ۱۴۰۵ق.
- ۲۱- کلینی، محمدبن یعقوب، **کافی**، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ هجدهم، ۱۴۰۷ق.
- ۲۲- مجلسی، محمدباقر، **بحار الانوار**، بیروت: دارالوفا، چاپ سوم، ۱۴۰۳ق.
- ۲۳- محمدی ری شهری، محمد، ———، قم: کتابخانه مدرسه فقهت، چاپ اول، ۱۳۶۳.
- ۲۴- مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، تهران: دارکتب اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۸۰.
- ۲۵- یزدی، محمدکاظم، **العروه الوثقی**، قم: جامع المدرسین، چاپ سوم، ۱۳۶۶.

(ج) مقالات

- ۲۶- پوررضایی مهرآبادی، نواب، **اشتغال زنان والزامات آن**، ماهنامه علمی جامعه شناسی سیاسی ایران، شماره ۱۲، ۱۴۰۱ش.
- ۲۷- دیواندری، تکتیم، **پیشرفت فرهنگی و آسیب شناسی اشتغال زنان**، فصلنامه اسلامی زنان به خانواده، شماره ۶، ۱۳۹۵.
- ۲۸- سعیدزاده، محسن، **مشاغل زنان درعرصه رسالت**، مجله پیام زن، شماره ۳۸، ۱۳۷۴.

۲۹- معصومه، بررسی تاثیر اشتغال زنان بر هرم قدرت در خانواده، فصلنامه خانواده پژوهشی، شماره ۱۸، ۱۳۸۸.

(د) سایت ها

- ۳۰- عبدالخانی، ساجده، pmbo.ir، فرصت ها و چالش های زنان درسبک زندگی اسلامی.
- ۳۱- چیذری، زهرا، rasekhoonneir، جایگاه اشتغال زنان درسبک زندگی اسلامی، ۱۳۹۲/۵/۳.
- ۳۲- رهبر، مهدی، karevansadeqhiyeir، بررسی تطبیقی نظارت شیعه و اهل سنت درمورد اشتغال بانوان، ۱۳۹۴/۲/۱۲.
- ۳۳- موسوی، طاهره، balaghir، آسیب شناسی اشتغال زنان، ۱۳۹۵/۴/۷.
- ۳۴- مادر از نظر لغت و اصطلاح، kowsabloqir، ۱۳۹۸/۶/۸.
- ۳۵- بانوان، wikifeqhir.